

Отримана: 03.06.2023

Прорецензована: 10.06.2023

Прийнята до друку: 21.06.2023

e-mail: kulykandry@gmail.com

DOI: 10.25264/2312-7112-2023-24-9-14

Кулик А. Концепт особистості в феноменологічній філософії Едит Штайн і філософській антропології Макса Шелера: порівняльний аналіз. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філософія»* : науковий журнал. Острог : Вид-во НаУОА, 2023. № 24. С. 9–14.

УДК: 1(091)

Андрій Кулик

КОНЦЕПТ ОСОБИСТОСТІ В ФЕНОМЕНОЛОГІЧНІЙ ФІЛОСОФІЇ ЕДИТ ШТАЙН І ФІЛОСОФСЬКІЙ АНТРОПОЛОГІЇ МАКСА ШЕЛЕРА: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

У статті здійснено порівняльний аналіз концепту особистості в феноменологічній філософії Едит Штайн та філософській антропології Макса Шелера. Обидва німецькі філософи розглядали концепцію особистості з різних позицій, в деяких моментах присутня певна схожість, проте їхні підходи мають свої особливості. Філософи визнавали значення індивідуальності та соціального контексту для розуміння (визначення) особистості. Штайн розглядала особистість з позицій феноменологічного метода, і акцентувала на унікальності та неповторності кожної конкретної особистості, з своїм «інтимним» способом існування. Людина для Шелера є метафізичною істотою, вона як особистість сповнюється радістю через своє вище, космічне призначення. Автором якого є Бог.

Людина (особистість) займає унікальне місце у Всесвіті, а уся еволюція скерована до «центру духа» або «самоопанованого бадьорого Я», тобто Я-особистості. Особистість, для Штайн і Шелера, це здібність зріло приймати рішення, бути відповідальним, мати ясний і критичний розум. Слід підкреслити, що Штайн і Шелер в своїх міркуваннях про особистість, відкидають феноменологічно-трансцендентальну редукцію як вона представлена в гусерліанській традиції. Для Гусерля, трансцендентальний суб'єкт не відірваний від світового досвіду. Він істотно пов'язаний з світом і його інтерсуб'єктивністю. Трансцендентальний вимір особистості вимагає жвавого розгляду відомих екзистенційних тем, таких як: соціальна і духовна відповідальність.

Підхід філософині відзначається аналізом досвіду і свідомості, зокрема приділяла увазі особливій інтенційності у формуванні особистісного досвіду. Макс Шелер розглядав інтенційність не в традиційній гусерліанській феноменології, а особистість в контексті культурного і соціального середовища, приділяючи увагу вищезгаданих чинників на генерацію і розвиток особистості. Німецький філософ тлумачив особистість як «розумне тіло», єдність тіла і розуму, де фізичні прояви і вчинки впливають на ментальні процеси, а ментальна активність впливає на фізичний стан, враховуючи фізичні, психічні та соціальні аспекти. Таким чином, Е. Штайн удосконалювала аналіз свідомості та досвіду, а М. Шелер – зосереджувався на соціальному контексті та взаємодії між особистістю та середовищем.

Ключові слова: особистість, духовність, філософська антропологія, феноменологія, дух, досвід, свідомість, трансцендування

Andrii Kulyk

THE CONCEPT OF PERSONALITY IN THE PHENOMENOLOGICAL PHILOSOPHY OF EDITH STEIN AND THE PHILOSOPHICAL ANTHROPOLOGY OF MAX SCHELER: A COMPARATIVE ANALYSIS

The article provides a comparative analysis of the concept of personality in Edith Stein's phenomenological philosophy and Max Scheler's philosophical anthropology. Both German philosophers considered the concept of personality from different positions, in some points there is a certain similarity, but their approaches have their own characteristics. Philosophers recognized the importance of individuality and social context for understanding (defining) personality. Stein considered the individual from the standpoint of the phenomenological method, and emphasized the uniqueness and inimitability of each specific individual, with his "intimate" way of existence. For Scheler, man is a metaphysical being, he as a person is filled with joy because of his higher, cosmic destiny, the Author of which is God.

Man (personality) occupies a unique place in the universe, and all evolution is directed to the "center of the spirit" or "self-possessed energetic self", that is, the self-personality. Personality, for Stein and Scheler, is the ability to make mature decisions, to be responsible, to have a clear and critical mind. It should be emphasized that Stein and Scheler, in their reflections on personality, reject the phenomenological-transcendental reduction as presented in the Husserlian tradition. For Husserl, the transcendental subject is not separated from world experience. It is essentially connected with the world and its intersubjectivity. The transcendental dimension of personality requires a lively consideration of well-known existential topics, such as: social and spiritual responsibility.

The approach of the philosopher is marked by the analysis of experience and consciousness, in particular, she paid attention to special intentionality in the formation of personal experience. Max Scheler considered intentionality not in the traditional Husserlian phenomenology, but personality in the context of the cultural and social environment, paying attention to the above-mentioned factors on the generation and development of personality. The German

philosopher interpreted personality as a "reasonable body", the unity of body and mind, where physical manifestations and actions affect mental processes, and mental activity affects the physical state, taking into account physical, mental and social aspects. Thus, E. Stein improved the analysis of consciousness and experience, and M. Scheler focused on the social context and the interaction between the individual and the environment.

Keywords: *personality, spirituality, philosophical anthropology, phenomenology, spirit, experience, consciousness, transcendence*

Постановка проблеми. Концепт особистості є однією з ключових тем у філософії, психології і соціології. Природа особистості розглядається і в багатьох інших філософських шкіл і теоріях, серед них потрібно виділити, такі як: феноменологічна філософія, персоналізм, екзистенціалізм, соціальна і гуманістична психологія, філософська антропологія, філософія людини, психологія особистості. Едит Штайн, студентка і асистентка засновника феноменології Е. Гусерля, пропонує свій феноменологічний й інтроспективний підхід до розуміння особистості.

Штайн розглядає особистість як єдність свідомості, волі та розуму, які взаємодіють між собою, формуючи «самоопановане бадьоре Я» [6, с. XV]. Як пише мислителька: «Людина є вільною тоді, коли може і має зважитися на правдиве буття» [6, с. 6]. Людина є вільною тоді, коли вона наважилася на правдиве тут-буття, здійснила власний «екзистенційний стрибок» у тут-і-тепер. Німецька філософія розглядає людину як матеріальне тіло (зовні), і як духовну істоту, що має неповторний, «інтимний» і унікальний внутрішній світ.

М. Шелер, який зазнав впливу феноменологічного проекту Е. Гусерля, обрав власний шлях, і розширюючи поле феноменології, застосовує метод в сфері етики, теорії пізнання, соціології, педагогіки, філософії релігії і культури. Німецький філософ волів не акцентувати на феноменології суб'єктивності, а спробував розвинути власну феноменологію особистісності, де на місце суб'єкта (трансцендентальний суб'єкт) він ставить особистість як таку. Для нього особистість – це самобуття, герметична монада, яка недосяжна сприйняттю Іншого. Людина постійно проводить межі, і водночас вона здібна виходити за ці межі. Людині властиве трансцендування, що і виділяє її серед інших живих істот.

Особистість, на думку Шелера, знаходиться у вищій царині самого буття, тобто в Бозі. Людина як «центр духа» є «місце» становлення Бога. І «тільки людина, оскільки вона особистість, може піднятися над собою як живою істотою і, виходячи з одного центру як би по той бік просторово-часового світу, зробити предметом свого пізнання все, і в тому числі й самого себе» [9, с. 63]. І цей «центр духа» людських взаємодій вимагає розпредметнення «живого світу», де особистість намагається займатися творчістю, опановує науки, філософію. Таким чином, людина (особистість) – це телеологічна істота, що перевершує саму себе і світ. У пізнього Шелера ми читаємо: «Не людина молиться, – вона сама є молитвою життя, яка відбувається поверх неї самої, вона не шукає Бога – вона є тим живим Х, якого шукає Бог» [8, с. 101].

В основу своєї філософської антропології М. Шелер вкладає сутнісне поняття людини, яке пов'язане з ідеєю життя, тобто психічного, з одного боку, а з іншого – поняття духу, в якому глибоко таїться сутність світу та людини. Тому філософська антропологія М. Шелера тісно пов'язана з його онтологією, а богословсько-філософська антропологія Е. Штайн з теологією. Слід підкреслити, що філософія, зокрема у Е. Штайн й М. Шелера, повністю антропологічна.

Актуальність дослідження. Основним завданням феноменології особистості є дослідження того, як особа сприймає навколишній світ, як вона усвідомлює своє Я-особистість, осягає саму себе та своє «зріле» ставлення до «живого світу». Які аспекти «До» і «Після» формують Я-особистість. Хоча феномен особистості не є спеціальною сферою досліджень феноменологічного проекту, але феноменологічний підхід (Е. Штайн і М. Шелер) дозволяє зосередитися саме на досвіді особистості, вивчити її унікальність та специфіку. Феноменологічне розуміння особистості прагне розкрити особистісний досвід, сприйняття, свідомість, тілесність, інтенційність, що конституують людську індивідуальність. Феноменологія особистості дозволяє глибше зрозуміти і зазирнути в сутність людського буття, оголює унікальність кожної особистості та її взаємозв'язок зі світом.

Аналіз досліджень і публікацій. В феноменологічній традиції особистість розглядається як трансцендентальний суб'єкт. В традиційній феноменологічній літературі поняття особи, розглядали такі мислителі, як: Е. Гусерль, М. Гайдеггер, К. Ясперс, Е. Штайн, Г. Ліпс, О. Пфендер, Р. Інгарден, М. Шелер, Г. Плеснер, Д. фон Гільдебранд, Ю. Тішнер, К. Войтила, Р. Аллерс, М. Мерло-Понті,

Ж.-П. Сартр, Г. Марсель Е. Левінас, М. Бубер. Слід згадати і французький персоналізм, на появу якого вплинули ідеї певних представників феноменологічного руху, і його засновників, це: Е. Мунье, Ж. Лакруа, П. Рікер, М. Г. Недонсель. Неможливо оминати в розмовах про особистість й відомих психоаналітиків – З. Фройд, К. Г. Юнг, Е. Фромм, Ж. Лакан, М. Фуко, Л. Бінсвангер, Ф. Лерш, А. Роше і К. Роджерс. Серед українських філософів і дослідників концепту особистості, потрібно підкреслити важливість їх доробок, це: В. Кебуладзе, А. Богачов, Т. Лютий, Р. Кісь, А. Дахній, В. Петрушенко, Є. Бистрицький, А. Баумейстер, В. Козачинська, О. Гомілко, В. Козловський, І. Савинська, Г. Ілліна, О. Злобіна, Н. Соболева, З. Карпенко, В. Загороднюк, Т. Титаренко, Л. Сафонік.

В своїх лекціях «Будова людської особи» Е. Штайн зробила спробу окреслити, за допомогою феноменологічного методу, власну структуру і специфіку людської особи, де людина є вільною, зрілою духовно і відповідальною за своє власне життя. Власне, філософія усвідомила своє одкровення не в результаті ревізії всього того, що пов'язувало її з феноменологією Е. Гусерля, а шляхом її своєї рідної теологічної трансформації, і центром філософії Е. Штайн є людина (особистість).

В своїй найголовнішій праці «Положення людини в космосі» М. Шелер ставить важливі питання щодо особливого положення і становлення людини у великому світі живої природи, де людина – істота інтенційна, в якій від самого початку й спонтанно закладена ця направленість-на реалізацію найвищих цінностей. Шелер створює новий проект антропології, ціль якої – це трансформація людини в Я-особистість.

Слід згадати і сучасні персоналії та дослідження по даній темі, це: К. Дж. Ган, «Концепція особистості у феноменології Едмунда Гусерля»; П. Шульц «Теорія особистості Едит Штайн»; М. Лаферт-Коут «Про повну конкретизацію суб'єктивності у феноменології Е. Гусерля: випадковість і трансцендентальний суб'єкт».

Мета статті здійснити порівняльний аналіз концепту особистості в феноменологічній філософії Е. Штайн і філософської антропології М. Шелера.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, феноменологічна філософія не обмежується її засновником – Едмундом Гусерлем. Феноменологія прагнула вивчити структуру та сутність свідомості, дослідити способи сприйняття, розуміння світу й переживання. Феноменологічний рух виник в контексті відхилення ідеалістичних і матеріалістичних традицій в філософії, акцентуючи увагу на самому досвіді, як ми сприймаємо та інтерпретуємо світ. Як пише сучасний український філософ, дослідник з феноменології В. Кебуладзе: «Феноменологія – це вчення про досвід у найширшому сенсі» [2, с. 13]. Феноменологічний проект запропонував «новий» метод аналізу та опису феноменів, які виникають у нашій свідомості, ураховуючи структуру та значення для нас. Феноменологів цікавить саме свідомість, і розглядається ними не стільки в якості засобу, а в якості важливого предмету справжнього філософського аналізу. Тому і приваблює феноменологів саме характеристики свідомості, завдяки їм й створюється можливість сприйняття реальності.

Згідно феноменологічному методу, безпосереднього доступу до реальності не існує, бо контакти з реальністю можливі тільки завдяки свідомості. Тому «у розробленні феноменологічного вчення про пізнання Гусерль виходить з уявлення про наявність особливого типу логічної реальності – реальності категорій, принципів, теоретичних абстракцій, ідеалізацій, інваріантних зв'язків та інших ідеально-нормативних утворень науки і наукового мислення, – яка відрізняється як від об'єктивно-реального існування навколишнього світу, так і від суб'єктивної реальності людської психіки» [3, с. 60]. На думку Гусерля, саме ця логічна реальність формує особливий вимір «ідеальних сутностей», не залежних від психічних якостей конкретної людини, яка їх мислить, і не залежить від реальних обставин історичного протікання мислення.

Як підкреслював В. Кебуладзе, «феноменологія постає, отже водночас і як онтологія, і як епістемологія, і як антропологія, адже її темами є такі фундаментальні філософські концепти, як світ, досвідчування цього світу та людина, що вона його досвідчує» [3, с. 14]. А людину, яка має власний певний досвід і використовує його во благо, можна визначити як особистістю. Людина і її особистість були й в центрі філософських пошуків Е. Штайн і М. Шелера. Останній з полеміки з Ніцше про роль ресентименту в будові моральних цінностей. Як свідчить сам Шелер: «У відомому сенсі, всі центральні проблеми філософії можна звести до питання про те, що таке людина, яке її метафізичне місце і положення всередині цілісності буття, світу і Бога» [10, с. 173]. Слід нагадати, що книга під назвою «Що таке людина?» написана Е. Штайн, навесні 1933 року, як мюнстерські лекції

з богословської антропології, залишилися незавершеними. Богословській проєкт антропології, через оптику католицької педагогіки і засад католицької догматики, так і не був реалізований.

М. Шелер в «Положенні людини в космосі», показує, як людина завдяки свідомості, і самосвідомості, і завдяки опрідметненню своєї психофізичної природи стає людиною. Але те, що робить людину людиною, Шелер вбачає в душі. А божественний дух розчиняється в особистості. Німецький філософ позначає певний клас «емоційних і вольових актів: доброта, любов, каяття, шанування тощо – духом. Центром цих актів, в якому дух являє себе в межах кінцевих сфер буття, ми будемо називати особистістю, чітко відрізняючи її від усіх функціональних життєвих центрів, які, при розгляді їх з внутрішньої сторони, називаються також душевними центрами» [9, с. 49]. Дух для М. Шелера є справжнім й істинним пра-феноменом. Особистість реалізує своє життя і тут-буття в кожному вільному виборі. Справедливо вважав К. Войтила, що через дію людина здійснює і тим самовиражає себе, і лише тоді стає собою. Саме в дії особистість трансцендує, тим самим отримує екзистенційний досвід, що формує Я-особистість.

Діяльним центром духа, М. Шелер називає особистість. Особистість, як і дух, не являється річчю. Як писав М. Гайдеггер: «Особистість по Шелеру неможливо помислити як річ або субстанцію <...> особистість є виконавцем інтенційних актів, пов'язаних єдністю сенсу. Психічне буття тому й не має відношення до особистого буття. Вчинки відбуваються, особистість виконавець актів» [7, с. 64]. Інші особистості, на думку Шелера, також не можуть бути пізнанні. Ми можемо щось досягнути тільки в спів-участі з іншою особистістю, здійснюючи спільно з Іншим вільні або спів-творчі акти. Ось чому М. Шелер вважав свій проєкт про людину не тільки філософською антропологією, але й сутнісною феноменологією людини. «Essentia людини являється мірою всіх досягнень» [11, с. 59].

Е. Штайн посилається на Гайдеггера в своїх творах і детально аналізує погляди «баварського мага» в статті «Екзистенційна філософія Мартіна Гайдеггера» (1936). Щоб отримати відповідь на питання про сенс буття, потрібно запитувати про це буття, а те буття, що є запитуванням про сенс цього буття і певне умовне розуміння тут-буття. І це буття, є тим, чим ми є (особистістю), називається «Dasein». Буття потрібно розуміти в термінах часу, повторювала філософиня. Штайн високо цінувала головний твір М. Гайдеггера – «Буття і час». Як вона зазначила: «глибинне життя за Гайдеггером – це духовне життя» [6, с. 6]. Екзистенція – це буттєва основа кожної окремої людини (особистості), це її існування в особливій й унікальній формі. Світ особистості є соціальним світом, в якому кожна особистість відіграє свою певну роль. Згідно з католицьким вченням, розвиток зупиняється наприкінці життя, але людина не перестає бути-тут, вона залишається тим, чим вона є, як це прописано у «status termini», і йде у Вічність з тим, що вона набула, як і те, чим вона стала.

Тому аналіз Dasein передбачає споглядання всього, що складає його сутність, усіх екзистенціалів, на які Е. Штайн акцентувала, що вони відповідають критеріям того, що існує тут-і-зараз. Dasein є спів-буття-в-світі: це не що, а хто. Воно не має вибору, але цей вибір лише тільки наш, зокрема, особистості. Але в усіх випадках Dasein висловлює, промовляє буття. В якості суцього терміном Dasein, Гайдеггер виділяє саме людину. «Світ» і, власне, людину, переконує Гайдеггер, можна зрозуміти лише з позиції Dasein. Е. Штайн відомі «темні» погляди філософа, розшифрувала в томістській традиції, і написала два філософських трактата: «Екзистенційна філософія Мартіна Гайдеггера» і «Кінцеве і вічне буття: спроба сходження до сенсу буття», остання за назвою вказує, що вона посилається на головну працю Гайдеггера «Буття і час». Звісно, їх багато що об'єднувало, і «подорожували» вони різними шляхами, але в одному напрямку.

М. Шелер був у захваті від найголовнішої праці свого колеги, і демонстративно проявляв своє захоплення як цим текстом, так й самим молодим перспективним філософом, але мав і свою критику: «Те, що Гайдеггер визначає людиною, розуміючи під цим solus ipse, як „Dasein“, виглядає як свавілля і зовсім суперечить змісту цього слова. Бо Dasein, безумовно, означає те, що є лише тут-і-тепер, з людських міркувань, тобто те, що іманентно світу» [12, с. 286]. Шелер розглядає буття людини в оптиці онтології мікротеоса (термін М. Шелера), становлення Бога в людині. Особистість, для Шелера, надприродна і екзистенційно незалежна від зовнішнього світу і водночас відкрита для нього. Завдяки трансцендуванню, в особистості виникає свідомість Бога. В філософії Шелера, Бог потребує людину, стверджується в ній і через неї.

Для Е. Штайн, людина є шукачем Бога, яка своїм розумом може здійснити «стрибок» до богопізнання та самопізнання. Як пише Штайн: «Людина є тільки через Бога, і є тим, чим вона є, через Бога. Бо вона є духом і як дух вона може пізнавати світлом розуму, тобто образом Божественного логосу.

Оскільки дух є волею, його притягує доброта – чиста доброта та її земні образи, він любить і може об'єднатися з Божественною волею і завдяки тому знайти справжню свободу» [6, с. 7]. Шелер, міркуючи разом з Августином, вважав, що шлях до Бога проходить через світле розуміння внутрішнього світу людини або Я-особистості. Головне поняття феноменології – інтенційність, трактується Шелером, не в дусі Гусерля, а як «прорив» одного серця до іншого, подія зустрічі Я-особистостей і зустріч з світом, людини з Богом. Штайн ніби погоджується зі старшим колегою і додає, що «пошук Бога належить лише до людського буття» [6, с. 26].

Характер людини є певною структурою, що виражається у відповідальності і виборі, особовості і самоопануванні. Як згадує о. Кшиштоф Гживоч слова відомої польської психологині Зеномени Плужек: «Зріла людина знає, що вона дуже незріла, і бере за це відповідальність на себе» [1, с. 89]. Людина – це любов, надії, страхи, уява, спонтанні проявлення творчості, талант мислення, самосвідомість, «самоопановане бадьоре Я» і здібність до самовизначення. Будь-які дії людини є діями всієї особистості. Особисте життя, яке втручалось б виключно ззовні, було б безособовим життям. Особистість, на думку Штайн, недостатньо простора, щоб прийняти увесь світ, але достатньо розумна для досягнення всього живого в світі, і достатньо рухлива і сильна, щоб досягнути й відповідально діяти в межах своїх можливостей. Для Шелера, в такій особистості є «світ», для Штайн, як і для Канта, елементом цілісності такого світу є людина (особистість).

Як пише Штайн: «Таким чином, навіть найпростіший аналіз повсякденного досвіду розкриває дещо про будову космосу й особливе місце людини в ньому» [6, с. 24]. Тут можна помітити натяк на головну працю Шелера, «Положення людини в космосі». Цікаво те, що Штайн більше ніде не згадує цей текст, як й в інших творах. Хоча філософія декілька разів цитує засновника філософської антропології в окремих працях. Це, мабуть, зумовлено історичним підтекстом або впливом Гусерля на свою асистентку, але вплив пізнього Макса Шелера помітний в її філософських і богословських працях. Справді, Штайн ніби відштовхується від шелерівської антропології, але, при цьому, створює власний антропологічний проєкт: від метафізичної (філософської) до богословської антропології.

Як підкреслює сучасний український філософ Т. Лютий: «Шелер, вийшовши з феноменології, прагнув наповнити філософську антропологію новим змістом, почасти пориваючи навіть з програмними установками Е. Гусерля. Тому запропонований ним проєкт антропології як школи, ба цілого руху, будувався на припущенні якоїсь синтетичної єдності людського, де чувся відголос християнської антропології» [4, с. 217]

Висновки. Філософія Штайн і Шелера показово навчають нас важливості життя, шанувати та цінувати інших, поважати почуття Іншого та дії в спільноті, в якій вони живуть. Вчення зазначених філософів в даній статті й нині є актуальними, щоб читач або дослідник зміг надалі заглиблюватися в феноменологію інтерсуб'єктивності. Повторне прочитання творів Штайн і Шелер показує, що межі феноменології, в гусерліанській традиції, і філософської антропології, неминуче ведуть до різноманітних дискусій. Але творчий набуток обох філософів, натомість, досі залишається вирішальним в цьому дискурсі, як розуміння ранньої фази феноменологічного руху.

Філософська антропологія Макса Шелера та Едіт Штайн мають суттєві відмінності, але вплив Шелера на молодшу колегу помітний, як було згадано вище, хоча обидва філософи розглядали людину та її місце в світі. Шелер зосереджувався на вивченні людини як сутності з притаманними властивостями, які відрізняють її від інших живих істот. Штайн зосереджувалася на вивченні людини як духовної істоти, що має здатність до трансцендування та духовного розвитку, може вести боротьбу з патологією духовності. Як пише о. Кшиштоф Гживоч, знаний дослідник життя і творчості Е. Штайн: «Особистість здорова тоді, коли вона вміє будувати стосунки. Коли довіряє іншим, umie пробачати, витривала, не лякається помилок, справляється і зі світлом, і зі страхом як у собі, так і в іншій людині, не живе ілюзіями й вигадками» [1, с. 89]. Філософія акцентувала увагу на духовному розумінні світу і взаємодії/зв'язку між людиною і Божественним, висувала ідею про те, що людина повинна відкривати свою внутрішню сутність та здійснювати духовну трансформацію, щоб досягти справжнього, істинного самоусвідомлення, «самоопанованого бадьорого Я».

Шелер акцентував увагу на роль емоцій, любові та волі у формуванні людської свідомості, особистості і особистісного світу. Як зазначає сучасна українська дослідниця Л. Сафонік: «Особистість, у розумінні М. Шелера – це людина, яка трансцендує, вона завжди перебуває у стані пошуку себе і шлях прийняття світу через любов» [5, с. 196]. Любов у Шелера є сутнісною, унікально-ціннісною

причиною, ініціюючою в людині прагнення до пізнання природи і світу й воління, а сам «порядок любові» є онтологічним стрижнем божественного і космічного світопорядку.

Як зазначає Л. Сафонік: «Велич людини у тому, що вона у процесі еволюції не намагається пристосуватися до навколишнього природного середовища, а зуміла трансформувати свою енергію в дух – духовно керовану і спрямовану історію. Позитивне бачення сутності людини є дещо іншим, ніж просто глухий кут; вона є водночас світлим і чудовим виходом із цього кута, істотою, в якій першосуще починає пізнавати себе і себе осягати, розуміти і рятувати. Отже, людина водночас є і глухим кутом, і виходом. Сенс життя людини М. Шелера у духотворній праці; вона – істота, які даровано дух» [5, с. 194].

Отже, Е. Штайн і М. Шелер розглядали філософську антропологію з різних оптик. Шелер зосереджувався на людині як психофізичній сутності, а Штайн підкреслювала духовну природу людини та її зв'язок з Богом. Тема статті малодосліджена, але обидва підходи мають свою унікальну цінність і продовжують впливати на подальші дослідження в сфері філософської антропології і, зокрема, феноменології особистості.

Література:

1. Гживоч К. *Патологія духовності. Від нездорової релігійності до зрілої віри*. Львів: Видавництво Свічадо, 2023. 157 с.
2. Кебуладзе В. І. *Феноменологія досвіду*. Київ: Дух і Літера, 2012. 278 с.
3. Кошарний С. О. *Біля джерел філософської герменевтики*. Київ: Наукова думка, 1992. 123 с.
4. Лютий Т. В. Маргінальність у людському бутті, в: *Грані людського буття: позитивні та негативні виміри антропокультурного*. Київ: Наукова думка, 2010. С. 217-234
5. Сафонік Л. М. *Буттєвість сенсу людського життя*. Львів: Видавництво ЛНУ імені І. Франка, 2016. 349 с.
6. Штайн Е. *Будова людської особи. Лекції з філософської антропології*. Жовква: Місіонер, 2011. 192 с.
7. Heidegger M. *Gesamtausgabe. I. Abteilung: Veröffentlichte Schriften 1914-1970. Band 2. Sein und Zeit*. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, 1977. 583 s.
8. Scheler M. *Der Formalismus in der Ethik und die materiale Wertethik*. Halle: Verlag von Max Niemeyer, 1916. 628 s.
9. Scheler M. *Die Stellung des Menschen im Kosmos*. Hamburg: Felix Meiner Verlag, 2018. 215 s.
10. Scheler M. *Zur Idee des Menschen. Gesammelte Werke*. Bd. 3. München: Francke Verlag, 1972. 468 s.
11. Scheler M. *Fragmente XXVII. Manuskripte (Fragmente) zu Philosophie und Geschichte. Gesammelte Werke*. Bd. XIII. München: Francke Verlag, 1990. S. 57-61
12. Sheler M. *Späte Schriften. Gesammelte Werke*. Bd. 9. Bern-München: Francke Verlag, 1976. 382 s.